

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”

G.Sh. Rixsiyeva

2025-yil "30" "06"

**O‘RGANILAYOTGAN MINTAQA (MAMLAKAT) ADABIYOTI
(AFG‘ONISTON/DARIY) FANINING O‘QUV DASTURI**

Bilim sohasi: 200 000 – San‘at va gumanitar fanlar
Ta‘lim sohasi: 230 000 - Tillar
Ta‘lim yo‘nalishi: 60230200 – Tarjima nazariyasi va amaliyoti
(sharq tillari bilan)

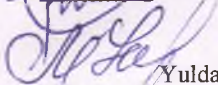
Toshkent - 2025

Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti direktori: Mirzaxmedova X.V.

Eronshunoslik va afg'onshunoslik
oliy maktabi boshlig'i:

 Nuriddinov N.N.

ARM boshlig'i

 Yuldasheva M.M.

Fan/modul kodi O'MA 15-616	O'quv yili 2027-2028	Semestr 5,6,	ECTS – Kreditlar 8,8	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 8,8	
	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	O'rganilayotgan mintaqa (mamlakat) adabiyoti (Afg'oniston)	192	288	480
2	<p style="text-align: center;">1. Fanning mazmuni</p> <p>Fanning maqsadi: talabaga “O'rganilayotgan mintaqa (mamlakat) adabiyoti (Afg'oniston/dariy)” bo'yicha bilim berish bo'lib, unda badiiy asar mohiyati va ijod psixologiyasi, adabiy tur va janrlar, badiiy asarning shakli va mazmuni, poetik nutq, uslub va shu kabi bir qator nazariy qonuniyatlarni aniq badiiy asarlarga tatbiq etgan holda o'rgatishdan iboratdir.</p> <p>Fanning vazifasi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fanning vazifasi Afg'oniston adabiyotining tarkibiy qismlari, uning badiiy so'z san'atini o'rganuvchi fan ekanligi; - Afg'oniston adabiyotining qadimdan hozirgi davrgacha bo'lgan tarixi; - Afg'oniston adabiyotshunosligining maktab va yo'nalishlari; - Badiiy adabiyotning vazifalari va badiiy tafakkurning voqelikka munosabati; - Afg'oniston adabiyotida adabiy metod, janr va uslublarning munozarali masalalari; - badiiy adabiyotda, xususan, Afg'oniston adabiyotida qo'llaniladigan badiiy tasvir vositalari, badiiy san'atlar, portretlar; - Afg'oniston adabiyotining jahon adabiyotida tutgan o'rni va uning bashariyat taraqqiyotidagi ulushi haqida tasavvurga ega bo'lishi <p>Xorij tajribasiga muvofiqligi:</p> <p>Mazkur fan dasturi xalqaro tan olingan reytinglarda birinchi top 300 talik ro'yxatga kiruvchi (University of Cambridge (4)) xorijiy tajribasini inobatga olgan holda takomillashtirildi.</p> <p>https://www.cambridgeinternational.org/programmes-and-qualifications/cambridge-international-as-and-a-level-english-literature-9695/</p> <p style="text-align: center;">II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p style="text-align: center;">II.1 Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p style="text-align: center;">DARIYZABON XALQLARI OG'ZAKI IJODIYOTI</p> <p style="text-align: center;">1-mavzu. Afg'oniston dariyzabon aholisining og'zaki ijodiyoti</p> <p style="text-align: center;">Afg'oniston dariyzabon aholisining og'zaki ijodiyoti va Tojikiston, O'zbekiston olimlarining bu boradagi tadqiqotlari.</p>			

2-mavzu. Dariyabon og'zaki ijodiyotining nasriy turlari.
Ertak va rivoyatlar. Ularning turlari va janr xususiyatlari.

3-mavzu. Dariy tilidagi xalq og'zaki dostonlari.
Go'ro'g'li dostonlari va ularning variantlari. Umumfors dostonlari va tarjima dostonlar, ularning nasriy va nazmiy turlari.

4-mavzu. Xalq ijodiyotida maqol va matallarning ildizlari.
Maqol va matallarning mavzu doirasi. Zarbulmasallarning badiiy xususiyatlari. Dariyabon maqol va matallarning Afg'oniston o'zbeklari va pashtunlar zarbulmasallari bilan qiyosiy-muqobil xususiyatlari.

5-mavzu. Dariy folklorining kichik janrlari.
Topishmoqlar (chistonlar), latifalar va ularning mavzu doirasida va til xususiyatlari. Bolalar folklori.

6-mavzu. Dariyabon xalq she'riyatining turlari
Surud va taronalar, ruboiy va dubaytilar. Dubaytilarning janriy poetik xususiyatlari va variantlari.

7-mavzu. Dariyabon xalq baxshilari ijodi
Dariyabon xalq baxshilari ijodi va ularning aholi o'rtasidagi mavzuviy-ma'rifiy o'rni.

8-mavzu. Dariy adabiyoti umumfors adabiyotining uzviy qismi sifatida
Dariy adabiyotining Afg'oniston, Tojikiston va O'zbekistonda o'rganish masalalari.

QADIM VA ILK O'RTA ASR ADABIYOTI

9-mavzu. Qadimgi fors-dariy adabiyoti yozma yodgorliklari.
Zardusht dinining asosiy kitobi. "Avesto" da qadimgi rivoyat va afsonalar. Pahlaviy adabiyoti.

10-mavzu. Ilk o'rta asr dariy adabiyotining shakllanishi va rivojida arab adabiyotining o'rni
Aruz vazni va she'riy shakllarining kirib kelishi. Qofiya nazariyasi va she'riy san'atlar.

11-mavzu. Dariy tilida ijod etgan ilk shoirlar
Dariy tilida ijod etgan ilk shoirlar: Mahmud Hiraviy, Abul Hasan Shaxid Balxiy.

12-mavzu. Rudakiy zamondoshlari
Rudakiy dariy-tojik adabiyotlarining asoschisi. Rudakiy zamondoshlari Abulmuayad Balxiy, Kisoiy Marvaziy, Abu Mansur ibn Ahmad Daqiqiy, Robia Bint Ka'b Qizdoriy.

13-mavzu. G'aznaviy adabiy muhiti
Firdavsiy va Shohnomanavislik.

14-mavzu. X-XI asrlar dariy adabiyoti
Qobus Bin Vushmagir Ziyoriy, Abulqosim Unsuriy, Farruhiy Siystoniy.

Manuchehriy, Asadjiy

15-mavzu. XII asr dariy nasrchiligi va she'riyati
Umar Xayyom, Xoqoniy ijodiyoti.

16-mavzu. XI-XII asrlar adabiyoti
Tasavvuf ta'limoti va adabiyoti. Ilk tasavvuf shoirlari. Abu Said Maymanagi, Abdulloh Ansoriy, Attor va Sanoiy. Nizomiy Ganjaviy – buyuk dariyzahon hamsanavis shoir.

17-mavzu. Mo'g'ul bosqini davri adabiyoti.
Sa'diy Sheroziy va Jaloliddin Rumiy.

18-mavzu. Hindistonda dariy adabiy muhiti (XII-XIII asr)
Abul Faraj Runiy, Mas'ud Salmon, Amir Xusrav Dehlaviy, Hasan Dehlaviy.

19-mavzu. Hofiz Sheroziy
Hofiz Sheroziy – buyuk dariyzahon g'azalnavis shoiri. Hofiz va o'zbek adabiyoti.

20-mavzu. XV asr Temuriylar davri Hirot dariy-tojikzabon adabiy muhiti
Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy – Foniy ijodiyoti.

21-mavzu. Abdulqodir Bedil – dariy falsafiy she'riyatining yirik namoyandasi
Dariy adabiyotida Bedilizm yoki Hind uslubi masalalari.

22-mavzu. XVIII asrning birinchi yarmi Afg'oniston davlati tashkil topishi
Ahmadshoh Durrioniy va dariy adabiy muhiti. Muhammad Ali Sharar va Oisha Durrioniy she'riyati. Temurshoh Durrioniy va saroy adabiyoti. Mir Xo'tak Afg'on, Ojiz, Shohin, Hayrat Rizoqulixon Navoiy va boshqalar.

23-mavzu. Sa'diddin Ansoriy va Zuhur Kobuliy
Sa'diddin Ansoriy va tasavvuf she'riyati. Zuhur Kobuliy – XVIII-XIX asrlar oralig'idagi yirik dariyzahon shoiri.

24-mavzu. XIX asrning ikkinchi yarmi Afg'oniston ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'zgarishlar.

Birinchi ingliz-afg'on urushi oqibatlari. Ingliz bosqinchilariga qarshi yozilgan "Jangnoma", "Akbarнома" asarlari. Tazkirachilik va uning xususiyatlari.

Saroy shoirlari ijodida she'riy janrlar va hind uslubi masalasi
Saroy shoirlari Ulfat Kobuliy, Muhammad Vosil, G'ulom Muhammad Tarziylar ijodida she'riy janrlar va hind uslubi masalasi.

ZAMONAVIY ADABIYOT

25-mavzu. XX asrning birinchi choragi va zamonaviy dariy

adabiyotining ilk qadamlari

Yangi ma'rifatparvarlik adabiyotining vujudga kelishi. Mahmud Tarziy – ma'rifatparvarlik adabiyotning asoschisi. “Siroj ul-axbor” gazetasi.

26-mavzu. Ma'rifatparvarlik adabiyoti vakillari ijodining g'oyaviy mundarijasi va mavzulari doirasi

Mustag'niy, Doviy, Lo'din, Solih Muhammadlar ijodi.

27-mavzu. Ma'rifatparvarlik adabiyoti janrlari va an'anviy she'riy shakllarining tasviriy vositalari.

Qori Abdulla, Abdulhaq Betob va Shoyiq Jamol she'riyati.

28-mavzu. Zamonaviy dariy nasri va Mahmud Tarziy

Zamonaviy dariy nasrining vujudga kelishida Mahmud Tarziy va tarjima adabiyotining o'rni.

29-mavzu. Adabiy anjumanlarning vujudga kelishi

Yangi jurnal va ro'znomalarning adabiyot shakllanishi va rivojidagi o'rni.

30-mavzu. Dariy tilidagi ilk hikoyalar

Dariy tillari ilk hikoyalar (Jihode Akbar, Tasvire Ibrat, Jashne Istiqlol dar Bo'liviyo).

31-mavzu. Dariy tilidagi ilk povest va romanlarning vujudga kelishida xalq og'zaki ijodiyoti va dostonlarining o'rni.

Mir Omoniddin Ansoriy, Olamshohiy va Fatxiylarning povest va romanlarining syujeti va janriy xususiyatlari.

32-mavzu. 50-60 yillar nasriy asarlarining janriy xususiyatlari va mavzulari doirasi.

G'ulom G'avs Xaybariyning “Xaybar multiqdorlari” dariy tilidagi ilk tarixiy roman nomunasi sifatida. Romanning syujet va kompozitsion qurilishi va badiiy xususiyatlari masalasi.

33-mavzu. 60-70 yillar dariy nasrchiligining yangi ufoqlari.

Poiz Xanifiy, Nabi Xotir, Rahim Ranjida, Vorasta ijodida axloqiy-ma'naviy, ishqiy masalalarning yoritilishi.

34-mavzu. Asadullo Habib nasri

Dariy nasrchiligida dolzarb ijtimoiy-siyosiy mavzular va realistik yo'nalishining vujudga kelishida Asadullo Habib nasri.

35-mavzu. Ko'hbobo, Akrom Usmon hikoyalari

M Ko'hbobo, Akrom Usmon hikoya va boshqa asarlarining g'oyaviy, badiiy xususiyatlari

36-mavzu. Rahnavard Zaryob 70-yillardan keying dariy zabon nasrchiligining yirik vakili.

Zaryob asarlarining obrazlar tizimi, tili va uslubi masalalari.

37-mavzu. XX asrning 30-60 yillarida dariy she'riyatida an'anaviylik va "Yangi she'riyat"

XX asrning 30-60 yillarida dariy she'riyatida an'anaviylik va "Yangi she'riyat" ning ilk ko'rinishlari masalasi. Xalilullo Xaliliy she'riyati.

38-mavzu. "Yangi she'riyat"ning ilk ijodkorlari masalasi.

Muhammad Yusuf Oyina va Mahmud Faroniy, Abdulxay. "Yangi she'riyat"ning ilk ijodkorlari masalasi.

39-mavzu. XX asrning 70-80-yillar dariy she'riyati

XX asrning 70-80-yillar dariy she'riyatiga Asadullo Habib, Boriq Shafeiy, Partav Nodriy va Vosif Buxtariylarning o'rni. XX asrning 80-90-yillari adabiyotida ijtimoiy-siyosiy mavzular. Muxolifat adabiyotining vujudga kelish omillari va markazlari.

III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Dariy folklorlari bo'yicha Tojikiston, O'zbekiston va Afg'onistonda chop etilgan ilmiy, ilmiy-ommabop asarlari bo'yicha seminar mashg'ulotlari.
2. "Arslon va bobo dehqon" ertagini asl nusxada o'qish va janriy xususiyatlarini va syujet qurilishini tahlil etish.
3. "Hushang va Murod" ertagining asl nusxada o'qish va janriy xususiyatlarini, syujetini tahlil etish.
4. Dariy tilidagi chiston va latifalarni o'qish va tahlil qilish.
5. Dariy tilidagi maqol va matallarni o'qish, tarjima qilish, ularning o'zbek tilidagi muqobillarini topish va qiyoslash.
6. Dariy tilidagi dubaytilar va surudlarning aslida o'qish, tarjima qilish va janri xususiyatlarini tahlil etish.
7. Dariy tilidagi dubaytilar va surudlarning aslida o'qish, tarjima qilish va janri xususiyatlarini tahlil etish.
8. Bolalar folklori namunalarini o'qish, tarjima qilish va tahlil etish.
9. ادبيات دري، كتاب درسي، رويتن عبد الرزاق يكي از قديمترين آثار ادبي - كتاب اوستا.
10. Fors-dariy aruzi. Aruziy vazn, qofiya va badiiyat masalalari.
11. Dariy tilidagi ilk shoirlar: Mahmud Varroq, hasan Balxiy va boshqalar.
12. Abu Abdullo Ro'daki.
13. Firdavsiy va Shohnomanavislik. Shohnomaning o'zbekcha tarjimasi.
14. 5-6. ق. ادبيات دري در سده هاي (Unsuruiy, Farruhiy, Manuchehriy va boshqa.)
15. Umar Xayyom, Hoqoniy she'riyatidan tahlillar.
16. Tasavvuf adabiyoti: Attor va Sanoiy.
17. Nizomiy Ganjaviy va uning asalarining o'zbek adabiyotiga ta'siri.
18. Sa'diy sheroziy va Hofiz She'roziy.
19. Temuriylar davriga oid asarlarni o'rganish. Hirot dariy-tojikzabon adabiy

muhiti. Jomiy va boshqalar.

20. Ahmadshoh Durroniy va Temurshoh Durroniylar davri adabiy muhiti.

21. Ahmadshoh Durroniy va Temurshoh Durroniylar davri adabiy muhiti. (Qarang: Akbar Sano G'aznaviy: 254-268 *تاریخ ادبیات دری* ya'ni Husayn Noyil: 37 va boshqa betlar)

22. Ahmadshoh Durroniy va Temurshoh Durroniylar davri adabiy muhiti.

23. XIX asrning ikkinchi yarmi dariyzabon adabiyoti. "Jangnoma" va "Akbarnoma" asarlari.

24. Saroy shoirlari: Ulfat Kobuliy, Muhammad Vosil, G'ulom Muhammad Tarziy.

25. نخستین تلاشیمای نو آوری در ادبیات دری در سال های ۱۲۸۰ - ۱۲۹۸.

26. انجمن های ادبی و نقش آنها در تعویت ادبیات دری.

27. نخستین داستانهای نوشته شده در ادبیات دری.

28. داستان نویسی از سال ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۰.

29. داستان نویسی از سال ۱۳۲۰ تا سال ۱۳۸۰ هجری.

30. فعالیت های داستان نویسان در دوران مهاجرت.

31. A Zamonaviy dariy nasrchiligining yirik namoyandalari: Akrom Usmon, Karim Misoq, Babrak Arg'and, Asadullo Habiblar asarlari tahlili.

32. Rahnavar Zaryobning hikoya va boshqa asarlarini o'qish va tahlil etish.

33. بررسی زندگی و شعر چند شاعر برجسته تا دهه ۶۰.

34. XX asrning 70-90 yillari dariy she'riyati namoyandalari Asadulla Habib, Boriq Shafeiy, Vosif Boxtariy, Partav Nodiriy she'rlarini tahlil etish.

35. Muxolifat va muhojirat adabiyotining xorijdagi markazlari faoliyati haqida Afg'oniston olimlarining qarashlari bilan tanishish.

36. Afg'oniston darizabon adabiyotshunoslari: Asadullo Habib, Abdulqavim Qavim, Muhammad Jo'bal, Sano G'aznaviy asarlari bilan tanishish va tanqidiy tahlil etish.

37. Hozirgi zamon Afg'oniston dariy, pashtu va o'zbek tillaridagi adabiyotlarning o'zaro aloqalariga oid olimlarning qarashlarini tahlil etish.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash semestr davomida berilgan topshiriq asosida bajarilgan ishlarni HEMISga ilova qilinadi

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

"O'rganilayotgan mintaq (mamlakat) adabiyoti (Afg'oniston/dariy)" fanidan mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Dariyzabon xalq og'zaki ijodiyotining o'ziga xosligi.
2. Dariyzabon xalq og'zaki ijodi janrlari.
3. Nasriy janrlar (ertak va hikoyalar, latifalar)
4. Dariy va o'zbek tillaridagi zarbulmasallarning badiiy xususiyatlari.
5. Dariy folklorining kichik janrlari.
6. "Avesto" da qadimgi rivoyat va afsonalar.
7. Qofiya nazariyasi va she'riy san'atlar.

8. X-XI asrlar dariy adabiyoti
9. Ilk tasavvuf shoirlari.
10. Hofiz va o'zbek adabiyoti.
11. Tazkirachilik va uning xususiyatlari.
12. Saroy shoirlari ijodida she'riy janrlar va hind uslubi masalasi.
13. Yangi ma'rifatparvarlik adabiyotining vujudga kelishi.
14. "Kobul" jurnali, ro'znomalarning adabiyot rivojidagi o'rni.
15. XX asr 30-40 yillarida ilk povestlar va hikoyalar.
16. "Yangi she'riyat"ning ilk ijodkorlari.
17. 1978-yil Aprel to'ntarishi va adabiy jarayonlar. Muxolifat adabiyotini vujudga kelishi va ularning vakillari.
18. Afg'onistonda dariy, o'zbek va pashtu adabiyotlarining o'zaro ta'siri masalalari.

Talaba mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda, quyidagi shakllardan foydalanishi mumkin:

- darsliklar va o'quv qo'llanmalarining mavzularini o'rganib chiqish;
- Ibrat farzandlari platformasidan mustaqil ta'lim doirasida samarali faoydalanish;
- tarqatma material asosida alohida ma'ruza mavzularini o'zlashtirish;
- maxsus ilmiy adabiyot asosida mavzularni ustida ishlash;
- o'quv-ilmiy-tadqiqot faoliyat bilan bog'liq mavzularni chuqur o'rganish;
- turli mavzularga doir adabiyotni o'qish (uy o'qishi /domashneye chteniye);
- ta'lim olishning faol va muammoli usullari qo'llangan o'quv mashqlarini bajarish;
- taqdim etilayotgan mavzu bo'yicha referat, esse, maqola va testlar tayyorlash;
- mavzu bo'yicha slayd-prezentatsiyani tayyorlash;
- ilmiy ma'ruza tayyorlash va taqdimot qilish.

V. "O'rganilayotgan mintaq (mamlakat) adabiyoti (Afg'oniston/dariy)" fanidan kurs ishlarining namunaviy mavzulari:

- Afg'oniston adabiyoti klassiklari asarlarini tarjima va tahlil qilish.
- Mumtoz dariy adabiyoti janrlari va ular poetikasi.
- Dariy folklor janrlari va poetikasi.
- Folklor namunalarini tarjima va tahlil qilish.
- Ilk ma'rifatparvar shoirlar ijodidan namunalarini o'rganish.
- XX asr 50-yillar adabiyotida ma'rifatparvarlik g'oyalarning adabiyotga ta'sirini o'rganish.
- Hozirgi zamon Afg'oniston yozuvchilari nasrining janr xususiyatlari va mazmuni tahlilini amalga oshirish bo'yicha kurs ishlari.
- Afg'oniston adabiyoti namoyandalari asarlarini tarjima va tahlil qilish.
- Ilk ma'rifatparvar shoirlar ijodidan namunalarini tadqiq etish.

5. فردوسی ابولقاسم، شاهنامه. - تهران، ۱۳۹۱. - ۱۹۴۳ ص.
6. شیرازی حافظ، دیوان. - تهران، ۱۳۸۸. - ۱۰۱۰ ص.
7. معدی، یوسفان. - ایران، ۱۳۸۹. - ۱۸۴ ص.
8. سنایی غزنوی. برگزیده اشعار سنایی. - تهران، ۱۳۶۴. - ۱۲۴ ص.
9. حبیب آسدالله، خت سرخ. - کابل، ۱۳۶۲. - ۹۸ ص.
10. نادری پرتو، سوگنامه برای تاک. - کابل، ۱۳۷۰. - ۵۹ ص.
11. نادری پرتو، دهکده بی بامداد. - کابل، ۱۳۸۹. - ۸۲ ص.
12. شفیعی بارق، شهر حماسه. - کابل: تعلیم و تربیه، ۱۳۵۸. - ۲۴۳ ص.

Axborot manbalari

1. www.gov.uz
2. www.lex.uz
3. www.afghanistan-analysts.org
4. www.ariananews.af
5. www.aopnews.com
6. www.thekabultimes.gov.af
7. www.ppazhwak.hozhaber.com

7	<p>O'quv dasturi Eronshunoslik va afg'onshunoslik oliy maktabida ishlab chiqilgan va 2025 yil " " _____ dagi _____ -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.</p> <p>O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 202 _____ yil " " _____ dagi _____ - sonli bayoni bilan tasdiqlangan.</p>
8	<p>Fan/modul uchun mas'ullar: A.M.Mannonov – TDSHU Afg'Eronshunoslik va afg'onshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.</p>
9	<p>Taqrizchilar: Turdiyeva O. - TDSHU Eronshunoslik va afg'onshunoslik oliy maktabi dotsenti, f.f.d. Tilavov A. –A.Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti, PhD.</p>